

Jakten på det försvunna infinitivmärket

Om definitionen av modala hjälpverb och infinitiv utan *att*

Marika Lagervall

Modala hjälpverb är en verbkategori som behandlas ganska ytligt i många svenska grammatikböcker. För det mesta ges en kort definition byggd på några olika semantiska och formella kriterier och sedan nämns några vanliga modala, och ibland även några modalliknande, verb. De semantiska kriterierna är i regel oproblematiske även om de sällan sätter upp någon klar gräns mellan vilka verb som är modala och vilka som inte är det. De formella kriterierna har en mer ologisk koppling till den här verbgruppen, och till varandra. Det är t.ex. svårt att direkt kunna se varför denna lilla grupp är mer benägen än andra hjälpverb att ha reducerad böjningsmorfologi och följas av infinitiv utan infinitivmärke. Dessutom är dessa drag inte förbehållna denna verbgrupp utan förekommer både hos andra hjälpverb (infinitiv utan *att*) och hos huvudverb (reducerad böjningsmorfologi). I det följande ska jag titta närmare på ett av dessa drag, nämligen det att modala hjälpverb alltid följs av infinitiv utan infinitivmärke, s.k. ren infinitiv, i syfte att dels bedöma i hur stor utsträckning det stämmer med verkligheten och hur användbart det är för definitionen av modala hjälpverb, dels se om jag kan hitta en koppling mellan detta kriterium och gruppen modala hjälpverb. Anledningen till att jag har valt detta kriterium är att det är det som förekommer oftast i moderna svenska grammatikböcker. Jag har granskat avsnitten om modala hjälpverb i sju sådana, utgivna mellan 1971 och 1992, och kommer att titta på vilka modala verb de nämner och sedan utgå från dessa verb när jag undersöker bruket av ren infinitiv. Först ska jag emellertid också kort beröra hur kategorin modala hjälpverb kan definieras och vilka problem som finns med definitionen.

Hjälppverb och modalitet

Modala hjälpverb kan, mycket enkelt, definieras som ett slags hjälpverb som skiljer sig från andra hjälpverb genom att de har modal betydelse. De definieras alltså både formellt och semantiskt. Båda dessa begrepp, hjälpverb och modalitet, är dock ganska svåra att definiera och avgränsa mot andra verbkategorier och betydelser.

Hjälppverb är, enkelt uttryckt, verb som "hjälpver" ett annat verb genom att modifiera dess betydelse på något sätt, vanligen i tempus, passiv diates eller modus. Det står alltså ihop med ett huvudverb som oftast står i infinitiv (men även kan stå i supinum eller particip). Det som kan komplicera definitionen av hjälpverb är att det ibland kan vara svårt att dra en klar gräns mellan hjälpverb plus huvudverb och ett verb plus komplement i form av en infinitivfras (Jörgensson & Svensson 1992:74), särskilt som många av hjälpverben även förekommer som huvudverb, t.ex. *ha, få* och *kunna*. De brukar delas in i temporala (de verb som hjälper till att bilda tempus, dvs. *ha, skola* och *kommer att*), passivbildande (*bli* och *vara*) och modala. De temporala och passivbildande är relativt okomplicerade grupper och räknar man bort dem borde alltså alla övriga hjälpverb vara modala. Här finns dock många verb som inte alls brukar omnämnas i samband med de modala och som kanske inte heller har så mycket gemensamt med dem, t.ex. *förefalla* och *låtsas*, och jag vill med det visa på att denna tredje kategori hjälpverb inte alls är lika okomplicerad som de två andra och kanske egentligen behöver delas upp i flera mindre grupper.

Vad som kan räknas som modal betydelse är inte heller alltid så lätt att avgöra. Med modalitet i vid betydelse brukar menas hur relationen mellan sändaren och utsagan ser ut, dvs. hur sändaren vill att utsagan ska uppfattas (Jörgensson & Svensson 1992:76). Den definition modala hjälpverb ges i de grammatikböcker jag har tittat på kan sammanfattas med att dessa verb uttrycker talarens attityd och bedömning av det han säger genom att modifiera huvudverbets betydelse (t.ex. Ljung & Ohlander 1971). En vanlig uppdelning av modal betydelse är i epistemisk och deontisk, där epistemisk modalitet omfattar betydelserna nödvändighet och möjlighet och deontisk omfattar tillåtelse och tvång (se t.ex. Lyons 1977: kap. 17). För en noggrannare genomgång av den problematiske tredje gruppen hjälpverb skulle en semantisk uppdelning av den här typen vara mycket värdefull, men eftersom jag också är intresserad av att göra en jämförelse mellan vilka verb som olika grammatikböcker anser vara modala passar det mitt syfte bättre att utgå från de verb som nämns i de grammatikböcker jag har undersökt.

Modala hjälpverb i sju svenska grammatikböcker

De grammatikböcker jag har undersökt räknar alla upp en grupp vanliga modala, och ibland också en grupp modalliknande verb. Jag vill påpeka att ingen påstår sig ha en fullständig lista och flera av dem framhåller också att det är en verbgrupp som är svår att avgränsa. I uppställningen nedan är böckerna uppställda i kronologisk ordning. Förkortningarna utläses som följer: LO=Ljung & Ohlander (1971), NHB=Nylund-Brodde & Holm (1972), Lh=Lindholm (1974), Lb=Lindberg (1980), HL=Holm & Larsson (1980), Th=Thorell och JS=Jörgensson & Svensson (1992). De verb som står inom parentes räknas inte som modala av författarna utan som modalliknande verb.

Lista 1: Modala hjälpverb i olika grammatikböcker

Författare:	LO	NBH	Lh	Lb	HL	Th	JS
Verb:	böra kunna måste skola vilja må	böra kunna måste skola vilja må torde lär få (låta)	böra kunna måste skola vilja må, måtte torde lär få låta (ha att)	böra kunna måste skola vilja må	böra kunna måste skola vilja få	böra kunna måste skola vilja må, måtte tör lär få	böra kunna måste skola vilja må, måtte torde lär få låta (behöva) (bruka) (försöka) (orka) (råka) (slippa) (tänka) (töras) (våga) (ämna) (börja) (sluta) (hinna)

Här framgår tydligt att gränserna för den här verbkategorin är ganska oklara även om det är en begränsad grupp verb som förekommer. Man kan tydligt urskilja en liten kärngrupp som förekommer hos alla utan restriktioner, nämligen *böra*, *kunna*, *måste*, *skola* och *vilja*. Det finns också några i jämförelse ganska ovanliga verb som inte räknas med hos alla författarna. Det gäller framför allt *må-måtte* och *tör-torde*. Att

dessa två förekommer med preteritumformen utskrivna här beror på att den ibland räknas som ett självständigt verb i grammatikböckerna. För att underlätta jämförelsen med bruket av ren infinitiv ska jag dela in de ovanstående verben i tre grupper; de centrala modalverben (de fem som förekommer hos alla), övriga modala hjälpverb (alla övriga som kan räknas som modala) och modalliknande (de som enbart förekommer inom parentes ovan).

Modala hjälpverb och infinitiver utan att

Konstruktionen med utelämnat infinitivmärke är det formella kriterium som nämns av flest grammatikböcker, och också det drag, förutom betydelsen, som förenar gruppen modalliknande verb med de modala. Medan de modala sägs kunna förekomma enbart med ren infinitiv kan dock de modalliknande förekomma både med ren infinitiv och med *att*, undantaget *ha att* som aldrig tar ren infinitiv. Hur ser då detta ut i verkligheten? Finns det modala hjälpverb som kan ta *att* och modalliknande som enbart tar ren infinitiv, och kan detta användas som ett kriterium för att avgränsa en viss grupp verb? För att kunna ta reda på det har jag gjort sökningar i den ordklassstaggade elektroniskt sökbara korpusen PAROLE (ca 25 miljoner ord) och antecknat hur många gånger varje verb kan förekomma med ren infinitiv respektive med *att*. Jag har även sökt på själva konstruktionen verb+ren infinitiv för att ta reda på om det finns fler verb än de ovan nämnda som kan ta ren infinitiv. Även om det bara är infinitivformerna som är utsatta i listorna nedan så gäller siffrorna för alla temaformerna. Jag vill också påpeka att siffrorna enbart gäller för verb+infinitiv och verb+att+infinitiv och inte tar med de fall då t.ex. ett substantiv, pronomen eller adverb kommer emellan. Om vi börjar med de centrala modalverben så ser fördelningen ut som följer:

Tabell 1: Centrala modala hjälpverb

Verb:	Med ren inf.	Med <i>att</i>	Totalt	Ren inf. i %
böra	2021	0	2021	100%
kunna	4000	5	4005	99,88%
måste	1061	0	1061	100%
skola	2013	1	2014	99,95%
vilja	3732	1	3733	99,97%
Genomsnitt:				99,95%

Det är tydligt att dessa verb föredrar ren infinitiv, bara några enstaka belägg med *att* förekommer. Om man tittar närmare på dessa belägg visar de sig också kunna förklaras på olika sätt. Av de fem exemplen med *kunna* visar sig fyra utgöras av en elliptisk konstruktion där huvud verbet har utelämnats enligt t. ex. ”*få alla som kan (göra något) att göra det*”.

. Då är det dags för alla som **kan att ge** sig upp i bergen , en vana som ckhholm som fick så många som **kunde att lämna** staden om sommaren , sedan

Endast i ett enda exempel förekommer *kunna* med *att* och denna mening känns intuitivt som en felskrivning:

hänger i Nordstan . Och som **kan att komma** i kontakt med narkotika och

Även exemplen med *skola* och *vilja* känns felaktiga:

aft ” . Det syftar på att man **ska att hitta** barnets egen utvecklingskraft för tingsrätten att han aldrig **velat att lura** någon och att det var hans

När vi ser på de övriga modala hjälpverben i grammatikböckerna så visar sig andelen förekomster med *att* vara mycket låg.

Tabell 2: Övriga modala verb

Verb:	Med ren inf.	Med <i>att</i>	Totalt	Ren inf. i %
må, måtte	460	0	460	100%
få	4000	39	4039	99,03%
lära	1000	0	1000	100%
låta	1197	1	1198	99,92%
tör, torde	295	0	295	100%
Genomsnitt:				99,42%

Även om andelen med *att* är liten procentuellt sett för alla verb så är det faktiska antalet för *få* ganska högt. De flesta exemplen kan skyllas på konstruktionen ”*få NP att VP*”, här med omvänd ordföljd, ”...NP *få att VP*”, som har obligatoriskt infinitivmärke.

det Helens brev som vi måste **få att passa** in i vår rekonstruktion . Jag det var ett grundrecept vi **fick att arbeta** efter så man behöver inte vara

Det förekommer även här några rena felaktigheter, t.ex.

misstankar om orsaken har inte gått att **få att få** fram . Enligt TT var de som hittade vara klar i december) , en aktionsplan **får att nå** målen för avfallshanteringen (klar

Det förekommer också ett exempel på *låta* med *att* men här är det ett homonymt *låta* som fungerar som huvudverb och har en annan betydelse än det modala *låta*.

erka så efterbliven som det **låter att fråga** så . Men i förtroliga samtal,

Bortsett från *få* ligger alltså de ovanstående modala hjälpverben på en andel med ren infinitiv på över 99%. Bland de modalliknande verben är variationen större men även här är andelen ren infinitiv påfallande hög och det finns även två verb, *råka* och *töras*, som inte förekommer alls med *att*. De verb som är minst vanliga med ren infinitiv, *sluta* och *tänka*, har en andel på 84,8% respektive 88,5%. Även här behöver man naturligtvis titta närmare på exemplen innan man kan dra några helt säkra slutsatser om siffrorna.

Tabell 3: Modalliknande verb

Verb*:	Med ren inf.	Med <i>att</i>	Totalt	Ren inf. i %
behöva	2465	3	2468	99,88%
bruka	1648	1	1649	99,94%
börja	4000	94	4094	97,7%
försöka	4958	271	5229	94,8%
hinna	1570	14	1584	99,1%
orka	421	11	432	97,5%
råka	506	0	506	100%
slippa	732	65	797	91,8%
sluta	742	133	875	84,8%
tänka	1747	228	1975	88,5%
töras	57	0	57	100%
våga	1514	8	1522	99,47%
ämna	114	10	124	91,9%
Genomsnitt:				96,1%

* Det modalliknande *ha att* är inte medtaget p.g.a. att det enbart förekommer med *att*.

Utöver de verb som grammatikböckerna nämner finns också en mängd andra hjälpverb som är mycket vanliga med ren infinitiv, t.ex. *anse*, *söka* och *verka* som alla har en andel ren infinitiv på över 90%. Passivformer och deponensverb står också ofta helst med ren infinitiv, t.ex. *anses*, *behövs*, *hoppas* och *lyckas* (alla med en andel över 95%).

Vad man kan utläsa av det här är framför allt att det visserligen finns skillnader mellan de tre grupperna ovan, men att det är väldigt

svårt att använda detta kriterium för att dra en gräns mellan modala, modalliknande och övriga hjälpverb. Om man räknar de verb som normalt bara förekommer med ren infinitiv (med en felmarginal på t.ex. 0,5%) kommer *få* att räknas bort medan kategorin utökas med *behöva*, *bruka*, *råka*, och *töras*. En annan viktig slutsats är att man, när man använder ett korpusmaterial av den här typen, inte kan bygga alla slutsatser på siffrorna utan också behöver titta på de exempel som förekommer i materialet. Det kan t.ex. som ovan förekomma ellipser, konstruktioner som kräver *att* och homonyma verb som är omöjliga att sålla bort vid själva sökningen. Det förekommer också rena felaktigheter som, vid ett relativt ovanligt verb, kan ha en ganska stor påverkan på statistiken.

Sambandet mellan modala hjälpverb och ren infinitiv

Eftersom det verkar finnas ett tydligt samband mellan modalitet hos hjälpverb och bruket av ren infinitiv kan man misstänka att det också finns ett språkhistoriskt samband. Min gissning är att bruket av ren infinitiv en gång varit förbehållen en viss grupp av verb, enbart eller bl.a. modala hjälpverb, men sedan spridit sig genom betydelselikheter till andra verb. Detta bekräftas av Mjöberg (1950:71) som räknar upp tre olika grupper av verb med olika benägenhet att ta ren infinitiv och menar att de två grupper som förekommer med *att* befinner sig i olika stadier av en utveckling där utelämnandet av infinitivmärket blir allt vanligare. Till den mellersta gruppen hör då flertalet av de verb ovan som har en andel ren infinitiv på minst 99% (t.ex. *behöva* och *bruka*). Dessa skulle då alltså ha haft en betydligt lägre andel ren infinitiv för bara några årtionden sedan. Den grupp som bruket av ren infinitiv skulle ha utgått ifrån består enligt Mjöberg av dels modala hjälpverb, dels verb i konstruktionerna objekt respektive subjekt med infinitiv, t.ex. *se i Jag såg honom komma*, eller *låta i Jag lät honom gå*, respektive s-verb som *sågs i Han sägs vara bortrest*. Detta bekräftas av Wessén (1965:145) som menar att anledningen till att just denna grupp föredrar ren infinitiv hänger ihop med infinitivformens utveckling:

I vilka syntaktiska funktioner har då bruket av infinitiv uppkommit? Endast två fall äro av den betydelse, att de torde kunna komma ifråga: det ena efter s.k. modala hjälpverb, det andra i konstruktionen objekt med infinitiv. I båda fallen har infinitiven ursprungligen varit objekt till ett styrande finit verb. Det är därför naturligt att infinitiven utgår från en ack.-form av verbalsubstantivet.

De verb som inte passar in i något av ovanstående fall skulle då enbart ha kunnat ta infinitiv med infinitivmärke. Gränserna har dock inte varit så fasta utan modala hjälpverb kunde ibland förekomma med *att*, t.ex. "*Scal a Christ enan at troa* (SdmL)" (Wessén 1965:150) och "*dän lyckligt vil att Wärden wandra fram* (Börk Dar. s. 4)" (Hellquist 1902:195), liksom verb som borde ha det kunde förekomma utan, t.ex. "*them hielpa förrestå och regera* (Gustaf II Adolf s. 257) (Hellquist 1902:194f). Min gissning att spridningen av bruket av ren infinitiv först skett till betydelsebesläktade verb bekräftas också av Mjöberg som skriver att utvecklingen har skett så att "till en början verb, som till betydelsen stod de modala hjälpverben nära, förenades med infinitiv utan *att*. Senare drog dessa i sin tur med sig till betydelsen närbesläktade verb" (1950:72). Den främsta anledningen till denna spridning menar han är tidningarnas rubrikstil där formord som *att* ofta utelämnas. Denna förkortade stil skulle då ha spridit sig till böcker och till allmänhetens språkbruk.

Slutkommentar

Det råder alltså utan tvivel ett samband mellan de modala hjälpverben och bruket av ren infinitiv, men detta bruk har aldrig varit förbehållet denna verbkategori utan även använts i konstruktionerna subjekt/objekt med infinitiv. Bruket av ren infinitiv har också spridit sig till andra verb, förmodligen med början hos de närmast betydelsebesläktade, och förekommer nu hos en ganska stor grupp, varav många kan stå både med *att* och med ren infinitiv. Denna utveckling kan troligen, åtminstone delvis, skyllas på pressens rubrikstil som har påverkat övrigt språkbruk till utelämnande av infinitivmärket. Detta kriterium kan knappast ensamt användas för att avgränsa de modala hjälpverben, men det kan vara ett värdefullt komplement till en semantisk indelning och avgränsning. En annan viktig slutsats är att man vid en analys av en syntaktisk konstruktion som denna inte kan dra alla slutsatser bara på siffror och procentsatser, utan även måste granska exemplen i materialet för att undgå t.ex. homonymer och rena felaktigheter.

Litteratur

- Hellquist, E. 1902. *Studier i 1600-talets svenska*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Holm, L. & Larsson, K. 1980 [1976]. *Svenska meningar*. Lund: Studentlitteratur.
- Jørgensen, N. & Svensson, J. 1992. *Nusvensk grammatik*. Malmö: Gleerups.
- Lindberg, E. 1980. *Beskrivande svensk grammatik*. Andra upplagan. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.
- Lindholm, H. 1974. *Svensk grammatik*. Tredje upplagan. Lund: Kursverksamhetens förlag.
- Ljung M. & Ohlander S. 1971. *Allmän grammatik*. Lund. LiberLäromedel. Gleerups.
- Lyons, J. 1994 [1977]. *Semantics*. Volume 2. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mjöberg, J. 1950. Infinitivmärke på glid. I: *Modersmåslärarnas för- enings årsskrift*, s. 71–80.
- Nylund-Brodde, E. & Holm, B. 1972. *Deskriptiv svensk grammatik*. Stockholm: Språkförlaget Scriptor AB.
- PAROLE, Språkdata, Gbgs universitet [<http://ldb20.svenska.gu.se/>]
- Thorell, O. 1982. *Svensk Grammatik*. Stockholm: Esselte Studium AB.
- Wessén, E. 1965. *Svensk språkhistoria* 3. Lund: Almqvist & Wiksell.

MISS

25

MEDELANDEN FRÅN

INSTITUTIONEN FÖR SVENSKA SPRÅKET ISSN 1102-4518

Från dataskärm och forskarpärm

Språkliga studier tillägnade Birgitta Erby i juni 1999

GÖTEBORGS UNIVERSITET
1999

Innehåll

<i>Sture Allén</i> Vad angår oss Färöarna?	1
<i>Sture Berg</i> Att fiska i frekvensfloden. Något om samspelet mellan ordbank och ordlista	3
<i>Yvonne Cederholm</i> Automatisk konstruktion av en hyperonymtaxonomi baserad på definitionerna i GLDB	10
<i>Ela Dura</i> Lemmatiser and lexical annotation – evaluation of LexLem	17
<i>Birgit Falck-Kjällquist</i> Namnet <i>Linnéstaden</i> i Göteborg	24
<i>Martin Gellerstam</i> <i>Moment 22</i> – ett bevingat uttryck	27
<i>Anna Gunnarsdotter Grönberg</i> Från <i>göra</i> till <i>mula</i> – ett exempel på dialektutjämning och regionalisering	33
<i>Rune Gustafsson</i> <i>Amp</i> – ett västgötskt dialektord med vidsträckta förbindelser	41
<i>Anna Helga Hannesdóttir</i> Subjektstvång, tomma löften och böjningsbrist – svenska och isländska problem i urval	44
<i>Staffan Hellberg</i> Lite mer om kulspel	54

<i>Per Holmberg</i> Det tropiska språket Några tankar om tropernas plats i språkvetenskapen	60
---	----

<i>Karl G. Johansson</i> Att fiska i grumligt vatten – bohuslänsk dialekt i medeltida brevmaterial	68
--	----

<i>Monica Johansson</i> Latinet som distinktiv stilfaktor i likpredikan	76
--	----

<i>Sofie Johansson Kokkinakis & Dimitris Kokkinakis</i> Beskrivning av några problem vid automatisk analys av text	88
---	----

<i>Rakel Johnson</i> Morfologiska paradig i tanke och text. En diskussion om klyftan mellan beskrivningen av fornsvenskans språkssystem och språket i fornsvenska texter	96
---	----

<i>Hugo Karlsson</i> Till frågan om betydelsen av ordet <i>hult/holt</i> i bl.a. västsvenska ortnamn	105
--	-----

<i>Roger Källström</i> Småländska fisknamn	118
---	-----

<i>Marika Lagervall</i> Jakten på det försvunna infinitivmärket. Om definitionen av modala hjälpverb och infinitiv utan <i>att</i>	126
--	-----

<i>Hans Landqvist</i> Populariseringens problem – om studentstrategier vid en skrivuppgift	135
--	-----

<i>Maja Lindfors Viklund</i> I pulverhäxors och snögubbars värld – kort översikt över en del av drogslangens centrala persongalleri	143
---	-----

<i>Benjamin Lyngfelt</i> <i>Eller hur att...</i> Om ett par potentiella drag i morgondagens Göteborgsdialekt	151
--	-----

<i>Maria Löfdahl</i> Namnet <i>Blåkullen</i> i Bohuslän	159
<i>Sven Lövfors</i> Om ristningens anordning på den nyfunna runstenen i Hol och runordet <i>harþa</i>	162
<i>Sven-Göran Malmgren</i> Varför <i>kvinnopräst</i> men inte <i>kvinnodialektolog</i> ? Några tankar om kopulativa sammansättningar	171
<i>Kerstin Norén</i> Energiska Birgitta	177
<i>Bo Ralph</i> Bohuslänska skärner över skön	183
<i>Lena Rogström</i> Vad gör ett recept till ett recept – förutom maten?	191
<i>Dagfinn Rødningen</i> Dialektvennlig skriftnorm: Det norske eksemplet	199
<i>Catarina Røjder</i> <i>Näbbgädda, snorgärs</i> och <i>sötsnut</i>	209
<i>Emma Skjöldberg</i> <i>Det är mycket nu</i> – om bevingade ord igår och idag	217

Tack för ditt bidrag!

För redaktionskommittén

arna har en
ngen, 30–40
nästa dag är
stormbyarna.
v dessa säll-

de flesta gör
vill markera
nd – om jag
De har själv-
tryck åt detta
det är själva
iland, skulle i

en formen har
olivit lidande.
Behöver det
ta som gäller.
i släkt med de
eter med dem:
i osv. Men en
an vidare. Det

beror inte minst på nutida skinnader i uttal och *bejning*. Vad som en gång var *ku*, vårt *ko*, uttalas numera *kigv*. Ordet *gammal* kan dyka upp som *gomul* och ordet *denne* som *hesin*. Ändå går det bra att ta sig fram. Färingarna kan mycket danska, och de har liksom islänningarna ett skandinaviskt uttal som underlättar.

För den som vill känna på färöiskan finns det ett litet färöisk-svenskt lexikon med grammatisk översikt, utgivet av Ebba Lindberg och Birgitta Hylin. Det har fått titeln *Färööord*. Alldeles färskt är ett en-